

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК УСОБЛЕННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКИХ ПОГЛЯДІВ НА КОРПОРАТИВНО-ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Досвід ринкових перетворень в економіці пострадянських країн свідчить про складність, хаотичність, неупорядкованість і непередбаченість процесів і явищ, тлумачення яких з позицій ринкового фундаменталізму неможливе, потребує пошуку і використання інших шкіл і концепцій, що складають економічну скарбницю людства. Аналіз економіки у відриві від інших складових суспільного розвитку є обмеженим і неповним. Досвід трансформування економіки у різних країнах свідчить, що результативність реформ залежить від урахування всієї сукупності чинників не тільки економічного плану, але і політичної, соціальної, культурної та інших складових трансакційної архітекτονіки. Ще П. Сорокін звертав увагу на необхідність розгляду суспільства через еволюцію типів корпоративної культури. Крім того, особливості процесів корпоративізації та приватизації, а також функціонування корпорацій у реальному ринковому середовищі пострадянських країн, висвітлювали у своїх працях В. Радаєв, О. Редькін, О. Радигін, А. Олійник, Т. Долгопятова. З огляду на сьогоднішні трансформаційні процеси в економіці України надзвичайно актуальним є всебічне вивчення особливостей процесів корпоративізації та приватизації в умовах транзитивної економіки із урахуванням досвіду інших країн з транзитивною економікою.

Проаналізуємо вплив інституціональних та соціально-орієнтованих чинників на процеси приватизації та корпоративізації. Для цього розглянемо модель "соціально-орієнтованої" власності як уособлення людиноцентристських поглядів на корпоративно-приватизаційні процеси. Ця специфічна модель корпоративізації характерна для деяких країн, утворених після розпаду колишньої Югославії. Фактично можна говорити про спадщину федеральної ідеології та федерального законодавства у Хорватії, Македонії та Словенії. Типовим прикладом є Хорватія,

де приватизація проводилася згідно Закону "Про трансформацію підприємств, що перебувають у суспільній власності" від 23 квітня 1991 р. Передбачалася така послідовність приватизації: а) частка акцій розподіляється серед зайнятих на підприємстві; б) відкриті торги; в) непродані акції передавалися у соціальні фонди (2/3 – у Хорватський приватизаційний фонд (ХПФ) для наступного продажу, "грантів" жертвам війни тощо, 1/3 – у державні аграрні та промисловий пенсійні фонди).

Продаж відбувався у два етапи. До березня 1993 р. зайняті могли придбати 100 % акцій підприємств, пізніше – лише 50 %. Відповідно, до березня 1993 р. було створено 1621 акціонерне товариство (АТ), у тому числі повністю продана половина – 822 АТ. Загальним підсумком цього етапу стала купівля 70-80-% повністю приватизованих АТ групами працівників підприємств і менеджерів [1, с. 31]. До вересня 1996 р. на повністю приватизованих АТ контроль належав: інсайдерам – в 1000 АТ, зовнішнім інвесторам – в 300 АТ (серед останніх – в основному державні фонди, а також банки і компанії, що належать менеджерам АТ).

Відкриті торги проводилися на Загребській фондовій біржі, однак вони стали по суті доповненням до викупу акцій інсайдерами (менеджерами). Це було пов'язане з повною відсутністю вимог щодо розкриття інформації емітентами перед продажем. У цілому до 20 вересня 1996 р. приватизовано зазначеними способами 54% акціонерного капіталу. ХПФ володів контрольним пакетом у 228 АТ і міноритарними частками акцій у 1012 АТ (тобто в цілому 25% усього акціонерного капіталу Хорватії). 5% акцій зарезервовано для реституцій. У березні 1996 р. був прийнятий новий приватизаційний закон, що передбачає "повноцінний" продаж. У 1997–1998 рр. була здійснена масова приватизація (для 3,5 млн. чол.), у ході якої було продано (через "інвестиційні пункти" і створювані ІПФ) близько 55% акцій, що були залишені у ХПФ [2, с. 43–44].

У Македонії формальний початок приватизації відбувся у 1989 р. (за законом колишньої Югославської Федерації "Про суспільний капітал"). Реально приватизація проводилася у 1993–1996 рр. за Законом "Про трансформацію підприємств із суспільним капіталом". Передбачалося, що комерційний "case by case" підхід відразу підвищить ефективність створюваних АТ. На початку приватизації 15% акцій будь-якого підприємства

автоматично переходили до Пенсійного фонду (як привілейовані, без права голосу з 2% дивіденду). До кінця жовтня 1996 р. повністю приватизовано 896 середніх і великих підприємств, 297 найбільших перебували у процесі корпоратизації. Підсумком приватизації стало домінування інсайдерів на 80% підприємств.

Словенія також починала приватизацію на базі законів колишньої Югославської Федерації "Про компанії" і "Про соціальний капітал". Відповідно до останнього закону робочі ради і менеджери самі приймали рішення, приватизувати їхнє підприємство чи ні. Ще у грудні 1990 р. були створені Агентство з приватизації і Фонд розвитку. Для "внутрішнього користування" застосовувалися схеми викупу інсайдерами, для "зовнішнього" (іноземцям) – прямий продаж. У листопаді 1992 р. з прийняттям закону "Про трансформацію власності компаній", було поставлене потрійне завдання: провести швидко приватизацію; перейти від "самоврядування" і "соціальної власності" з неясною структурою до приватних компаній із чіткою структурою власності; забезпечити концентрацію власності. Передбачався також випуск сертифікатів (у 1993 р.), які використовувалися громадянами при всіх методах приватизації в 1995–1996 рр.

Проте обрані методи приватизації прямо суперечили принаймні двом останнім поставленим цілям. Так, була прийнята наступна система: 40 % акцій – інсайдерам за гроші зі знижкою 50%, 20% – інсайдерам за сертифікати (без права продажу протягом двох наступних років); 20% – у Фонд розвитку (80 інвестфондів у 1994 р. збирали сертифікати у громадян і на них у 1995–1996 рр. викупували ці акції у фонду); 10% – у компенсаційний фонд; 10% – у пенсійний фонд. Реальним підсумком такої схеми стало безумовне домінування інсайдерів на 80% всіх повністю приватизованих АТ. Сформована у Словенії структура власності на приватизованих АТ має такий вигляд: 42% – інсайтери (менеджери і працівники); 20% – аутсайтери-інвестфонди (значною мірою контрольовані банками); 20% – державні фонди (компенсаційний і пенсійний); 18% – дрібні аутсайтери (тут також присутні менеджери АТ). Із деякими застереженнями ця структура досить схожа на структуру власності у "типовому" вітчизняному корпоратизованому підприємстві. Відповідно дуже подібні й типові корпоративні конфлікти.

Таким чином, на корпоративно-приватизаційні процеси в країнах з транзитивною економікою безпосередній вплив здійснили інституціональні та соціально-орієнтовані чинники, які не були враховані вітчизняними економістами-реформаторами при розробці відповідних приватизаційних та корпоратизаційних моделей. Такий вплив дозволяє говорити про модель соціально-орієнтованої власності як про засіб олюднення економіки, який фактично є уособленням людиноцентристських поглядів на корпоратизацію та приватизацію.

Література

1. Аякс Б., Ритерман Р. От предприятия к фирме: заметки по теории предприятия переходного периода // Вопросы экономики. – 1994. – №8.
2. Долгопятова Т., Евсева И. Экономическое поведение промышленных предприятий в переходной экономике // Вопросы экономики. – 1994. – №8.